

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 332:378

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Данканіч О.М.*E-mail: elena.dankanich@gmail.com**Дніпропетровська державна фінансова академія*

Дослідження висвітлює суть процесів фінансового забезпечення регіоналізації вищої освіти. Визначено структуру регіональних факторів та форм їх фінансового забезпечення. Виокремлено рівні фінансового забезпечення розвитку вищої освіти: державний, регіональний, індивідуальний, які визначають конкретність заходів, інструментів розвитку, джерела фінансування, інституційну структуру, обсяг витрат та очікувані наслідки при врахуванні ризиків. Досліджено та зображено діяльність механізму працевлаштування випускників ВНЗ, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням. Укладення трудового договору між випускником та замовником стало формальністю, що в свою чергу не дозволяє функціонувати існуючому механізму. Проаналізовано процеси регіоналізації, що відбуваються у сучасних умовах. Визначено, що створення нових форм власності та реорганізації ВНЗ є яскравим проявом регіоналізації вищої освіти і еволюційним етапом розвитку продуктивних сил. Розроблено низку пропозицій, що по суті є превентивними заходами, що можуть сприяти суттєвому вдосконаленню та оптимізації процесів фінансового забезпечення розвитку вищої освіти. В результаті проведеного дослідження було проаналізовано структуру та прояви регіоналізації вищої освіти у системі фінансового механізму та її вплив на розвиток продуктивних сил.

Ключові слова: фінансове забезпечення вищої освіти, регіоналізація, ВНЗ, студент, залучення коштів

UDC 332:378

REGIONALIZATION OF FINANCIAL SUPPORT OF THE DEVELOPMENT HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Dankanich O.M.*E-mail: elena.dankanich@gmail.com**Dnipropetrovsk State Finance Academy*

The purpose of the research is to explain the essence of the process of financial support regionalization of higher education. The structures of regional factors and forms of financing have been defined. The levels of financial support of higher education such as national, regional and individual have been determined. They identify specificity of

measures, development tools, sources of finance, institutional structure, volume of expenses and expected impact taking into account risks. The activity of employment mechanism of the graduates who get tuition-free education has been investigated and shown. The conclusion of the labour treaty between the customer and the graduate has become the formality. The existing mechanism can not operate under such conditions. Current processes of regionalization have been analyzed. It has been clarified that the creation of new forms of ownership and restructuring of universities is clear demonstration of the regionalization of higher education and it is evolutionary stage of the development of productive forces. A number of proposals have been worked out. They are preventive measures that can contribute to substantial improvement and optimization of financial support of higher education. As a result of the study the structure of regionalization of higher education in the system of financial mechanism and its impact on the development of the productive forces has been analyzed.

Key words: financial support, higher education, universities, student, regionalization

Актуальність проблеми. Загальновідомо, що стан соціально-економічного розвитку регіону зумовлюється результативністю функціонування його продуктивних сил і значною мірою залежить від рівня інтелектуального розвитку трудових ресурсів регіону. Формування продуктивного потенціалу трудових ресурсів регіону забезпечується системою вищої освіти, зокрема вищими навчальними закладами (ВНЗ). Фінансове забезпечення розвитку цих закладів є процесом цілеспрямованого фінансування діяльності закладів вищої освіти, яке здійснюється як від загальнодержавних видатків, так і регіональних, місцевих бюджетів, шляхом підготовки кадрів в межах державного замовлення, для потреб соціально-економічного розвитку регіону. Діяльність приватних ВНЗ здійснюється на засадах самофінансування. Однак на сьогоднішній день фінансування освітніх закладів проводиться без урахування регіональних особливостей, зокрема – без врахування регіональної потреби кадрів конкретної кваліфікації, що призводить до зниження ефективності використання бюджетних коштів в галузі вищої освіти регіону, породжує так звану регіоналізацію, як невід’ємну складову розвитку продуктивних сил.

Дослідження регіоналізації у галузі вищої освіти зумовлюється актуальністю процесів, які відбуваються в галузі вищої освіти в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень. Необхідність та сутність регіоналізації вищої освіти досліджувались в роботах Т.Г. Єрмакової, Ю. Коровайченко. Теоретичні аспекти регіоналізації, досліджувались в

роботах С.І. Дорогунцова, О.Б. Ватченко (в контексті розвитку продуктивних сил), Т.М. Боголіб (дослідження фінансового забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні). Діяльність ВНЗ та її фінансове забезпечення, удосконалення механізму державного регулювання вищої освіти на регіональному рівні досліджували О.Ю. Буцька, Т.П. Козарь, О.Г. Тягушева, П.Ф. Анисимов. Регіоналізацію вищої освіти, проблеми і суперечності, чинники реформування вивчали І. Панченко, В. Лагутін, Л. Карбовська, О. Мещанінов, В.Н. Аверкин. В аналітичних доповідях Т. Фіннікова та О.О. Кочеміровської, науковці акцентували увагу на загальному огляді системи вищої освіти України та запропонували напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України. Вплив міжнародних організацій на світову регіоналізацію вищої освіти досліджувала О.В. Тарасова. Але на нашу думку, регіоналізація процесів фінансового забезпечення галузі вищої освіти дослідженні не в достатній мірі, що впливає на ефективність використання бюджетних коштів та удосконалення процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти в Україні.

Мета роботи: проаналізувати структуру та прояви регіоналізації вищої освіти у системі фінансового механізму та її впливу на розвиток продуктивних сил.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дослідження регіоналізації, та її вплив на розвиток продуктивних сил, досліджувалась у роботах І.С. Дорогунцова, який зауважує, що регіоналізація в національних межах «виражається у зростанні самоуправління розвитком регіональної економіки, зосередження владних повноважень і господарської самостійності регіонів» [7, с. 73]. Регіоналізація освіти в структурі фінансового механізму через суспільно-організаційний підхід припускає розуміння її як засобу розвитку регіону, його життєвого упорядкування, як частина соціально-економічної інфраструктури регіону [1, с. 43], що чітко визначає її як фактор розвитку. В.М. Петровичев підкреслює: «Сенс і значення регіоналізації освіти полягає в тому, що територія стає суб'єктом проектування та програмування свого розвитку» [15, с. 35]. О.Г. Тягушева стверджує, що «регіоналізація освіти в Україні має відбуватись шляхом створення багатоукладного освітнього простору, формування нових регіональних систем освіти як нових суб'єктів освітнього простору України» [17]. Т.Г. Єрмакова досліджуючи необхідність та сутність регіоналізації освіти, акцентувала увагу на якості освіти через

«регіональність - відповідність суспільним запитам регіону», наявність якої забезпечує її ефективне функціонування як рушійної сили розвитку суспільства. Автор припускає таке розуміння регіоналізації освіти, яке «усвідомлюється не як кінцева ціль, а як постійний процес, як орієнтованість розвитку освіти на задоволення нагальних та перспективних суспільних потреб регіону», враховуючи при цьому наявність специфічних освітніх потреб та різних освітніх можливостей регіонів [8], що є причинами, якими диктується необхідність регіоналізації освіти.

На особливості різних регіонів при використанні фінансових механізмів регіонального й місцевого рівнів, у сфері вищої освіти, звернув увагу Т.П. Козарь, зазначаючи, що «децентралізація й регіоналізація вищої освіти потенційно дадуть можливість краще визначити потреби регіональної економіки, задовольнити потреби населення та забезпечити зацікавленість громадськості» [10]. Згідно Т.М. Боголіб «регіоналізація має відбуватись у процесі переходу на фінансування на особу студента у взаємозв'язку із розгортанням регіональної системи контролю якості освіти» [3, с. 66], тобто фактично фінансове забезпечення має перейти на індивідуальний рівень.

Аналіз публікацій дослідження регіоналізації вищої освіти дає нам можливість визначити рівні та фактори процесу фінансового забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1. Структура регіональних факторів фінансового забезпечення вищої освіти

Рівні фінансового забезпечення розвитку вищої освіти	Заходи розвитку	Інструмент и розвитку	Джерела ФЗРВО	Інститути	Рівень витрат	Очікувані наслідки	
Державний	Стратегічні плани державного розвитку у розрізі регіональних потреб	Система тестів профорієнтації трудових ресурсів регіону	Бюджетне фінансування (державне замовлення)	В Н З	Max	Ефективне використання ресурсів для розвитку вищої освіти регіону	
Регіональний	Аналіз даних ринку праці регіону	Змішана форма навчання Дистанційна система освіти	Місцеві бюджети Регіональні благодійні фонди Бізнес, корпоративне фінансування		С	Med	Висококваліфіковані та задіяні у суспільному виробництві трудові ресурси регіону
Індивідуальний	Профорієнтаційна система тестів	Самоосвіта Фандрайзинг	Кошти юридичних та фізичних осіб Самофінансування		т у д е н т	Min	Самомотивація Якісні професійні знання

Джерело: складено автором на основі [1-18]

Наведені у табл. 1 дані свідчать, що розгляд проблеми регіоналізації вищої освіти має враховувати державний, регіональний та індивідуальний рівні, які визначають конкретність заходів, інструментів розвитку, джерела фінансування, інституційну структуру, обсяг витрат та очікувані наслідки при врахуванні ризиків.

Регіоналізація є «однією з найбільш помітних тенденцій розвитку системи вищої освіти в Україні за часи незалежності, яка знаходить прояв, поряд з створенням нових ВНЗ, у відкритті чисельних філій та навчально-консультативних пунктів», зазначає Т. Фінніков. Проте зазначений процес має бути регульованим, а не довільним. Підтвердженням цьому є звернення, Ю. Коровайченко, директора департаменту вищої освіти України, який стверджує, що «регіональна оптимізація є одним із завдань, яке стоїть перед міністерством і Департаментом вищої освіти зокрема» [11]. Наприклад, в 2011 — 2012 рр. серед заходів щодо оптимізації мережі ВНЗ, найефективнішим став проект створення Криворізького державного університету, до якого увійшли два університети, два НДІ та два структурних підрозділи інших ВНЗ. Реорганізовано Одеську держакадемію холоду через приєднання до Одеської національної академії харчових технологій. Завдяки об'єднанню кількох ВНЗ утворено ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Також кілька ВНЗ I — II рівнів акредитації приєднано до ВНЗ III — IV рівнів акредитації. Зокрема, ДВНЗ «Світловодський політехнічний коледж» приєднано до Кіровоградського національного технічного університету, Полтавський нафтовий геологорозвідувальний технікум — до Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка [11].

Розпорядженням Кабінету міністрів України від 6 березня 2013 р. N 117-р є рішення «Про реорганізацію вищого навчального закладу «Державний інститут підготовки та перепідготовки кадрів промисловості»» шляхом його приєднання до Національної металургійної академії України з зазначенням щодо подальшого утримання ВНЗ за рахунок коштів спеціального фонду кошторису Національної металургійної академії України, а студенти вищого навчального закладу «Державний інститут підготовки та перепідготовки кадрів промисловості» продовжують навчання в Національній металургійній академії України [4].

Сучасне удосконалення мережі ВНЗ здійснюється поетапно: відбулася передача до сфери управління МОН вищих навчальних закладів, які перебувають у сфері управління інших центральних органів виконавчої

влади, з урахуванням специфіки підготовки фахівців, відбувається реорганізація форм власності, оптимізація діяльності ВНЗ[11].

Ці явища відбуваються з двох причин: соціальна потреба у достатньому рівні підготовки студентів і забезпечення відповідної структури підготовки (державний і регіональний рівні); індивідуальний вибір, що має врахувати процеси адаптації ВНЗ до вимог ринку праці (індивідуальний і регіональний рівні), а також – посилення концентрації бюджетних ресурсів у розпорядженні обмеженої кількості розпорядників коштів.

Якщо попит може і повинен регулюватися ринком, то процеси фінансового забезпечення вищої освіти зазнають активного державного втручання (табл. 1). В той же час, як показує міжнародний досвід, автономізація діяльності ВНЗ дозволяє акумулювати фінансові ресурси з різних рівнів фінансової системи через співпрацю з регіональними органами влади та місцевими бізнес структурами, використовувати спонсорство та громадську діяльність як додаткові джерела фінансового забезпечення. Керуючись принципами покращення якості та доступності вищої освіти будь-які дії спрямовані в процеси підвищення рівня фінансування освіти мають позитивний економічний ефект, який реалізується шляхом формування продуктивного потенціалу трудових ресурсів регіону.

В Указі Президента України від 25.09.2008 р. № 857 «Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні» передбачено підвищення ролі регіонів України у визначенні структури і обсягу підготовки кадрів. На рівні регіонів повинні вирішуватися питання із забезпечення ринку праці висококваліфікованими кадрами, а також їх підготовка, моніторинг професій і спеціальностей в мережі освітніх установ.

Результатом діяльності ВНЗ є висококваліфіковані кадри, що хочуть і можуть задовольнити своїми знаннями потреби регіональних бізнес структур та ринків праці. Спробою налагодити зв'язки між регіональними ВНЗ і ринком праці став Закон України №5067-VI «Про зайнятість населення», що набув чинності з 1 січня 2013 р., яким встановлено нові квоти з працевлаштування для роботодавців. Цей Закон спрямований на боротьбу з безробіттям, сприяє працевлаштуванню молодих спеціалістів та зазначає наступні заходи:

- компенсаційні виплати щодо єдиного соціального внеску (ЄСВ) для компаній, які беруть на роботу недостатньо конкурентоспроможних

громадян, а також для підприємців, які створюють нові робочі місця і наймають безробітних;

- зменшення розміру ОСВ для роботодавців, які протягом року створювали робочі місця і платили зарплату;

- стажування з відкриттям трудової книжки для студентів денної форми навчання ПТУ та вузів;

- навчання безробітних інтегрованим робітничим професіям;

- професійне навчання безробітних на замовлення роботодавця під конкретне робоче місце або для самозайнятості;

- надання «стартових виплат» молодим працівникам, які погодилися працювати в сільській місцевості;

- отримання «ваучера» на професійне навчання для осіб старше 45 років при страховому стажі понад 15 років.

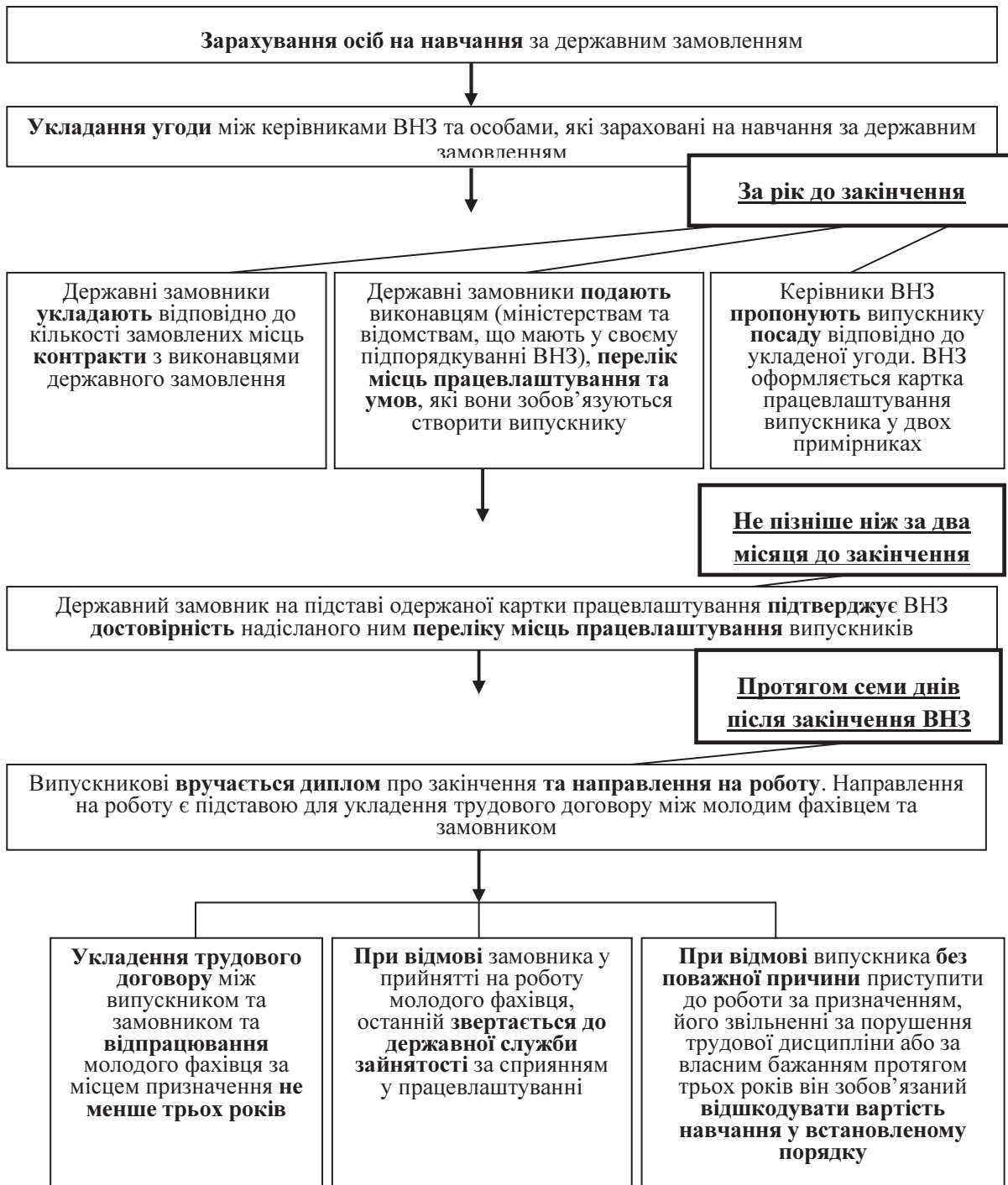
Але, при цьому не створено ґрунтовної інформаційної бази у Державному центрі зайнятості, який не веде облік та не має даних щодо кількості безробітних, які навчалися у ВНЗ за кошти держбюджету.

В той же час, прийняття Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» не вирішило проблему з працевлаштуванням через мізерне фінансове забезпечення та як наслідок – улаштування незначної кількості робочих місць.

До того ж механізм підготовки кадрів для нагальних потреб регіонів функціонує неефективно, тобто з порушенням існуючого порядку працевлаштування випускників ВНЗ, наведеного в табл.2.

Як видно із табл. 2, порядок працевлаштування випускників ВНЗ включає конкретні заходи, які повинні бути здійсненні у чітко визначені терміни. Проте зазначені умови систематично порушуються.

Укладення трудового договору між випускником та замовником стало формальністю, що в свою чергу не дозволяє функціонувати існуючому механізму. Держзамовлення не передбачає працевлаштування випускників із-за відсутності єдиної Інформаційної технології для підсистем планування фінансового забезпечення розвитку вищої освіти з урахуванням регіональних особливостей для АСУ Міністерства освіти і науки України.

Джерело: складено на основі [18]

З метою поліпшення системи формування державного замовлення на забезпечення потреб народного господарства у відповідних фахівцях та підвищення ефективності витрат бюджетних коштів на ці цілі, необхідно не тільки визначити потребу підготовки кадрів конкретної кваліфікації і приведення їх у відповідність із цим державного замовлення, а й реалізації превентивних заходів розвитку самих закладів освіти є викликом часу та фактором забезпечення розвитку продуктивних сил.

Використання превентивних заходів щодо переходу до інноваційних форм навчання та відповідного його фінансового забезпечення, в сучасних умовах може бути оптимізоване за допомогою змішаного навчання. Ще одним із таких заходів може стати профорієнтація з використання показників регіональної спеціалізації, розвиток системи державної підтримки як навчання студентів, так і діяльності ВНЗ, що враховують регіональний аспект фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти у системі розвитку продуктивних сил.

Висновки. Структурний аналіз регіоналізації вищої освіти показує, що на регіональному рівні чітко відбувається укрупнення ВНЗ, їх об'єднання, створення університетів регіонального типу, що є проявами регіоналізації. Подальшому вдосконаленню процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти має стати використання інноваційних методів та форм фінансового забезпечення, вдалий менеджмент та врахування індивідуальних потреб в вищій освіті через систему професійно – орієнтованих тестів при складанні ЗНО.

Використання державних фінансових ресурсів, що спрямовуються в галузь вищої освіти регіонів України при врахуванні регіональних факторів може суттєво підвищити ефективність використання бюджетних коштів. Адаптація фінансової системи до динамічних суспільних змін, створення єдиної Інформаційної технології для підсистем планування фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти з врахуванням індивідуальної професійної орієнтації та їх регіоналізація є перспективами подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аверкин, В.Н. Концептуальные основы управления региональной образовательной системой / В.Н. Аверкин. – Великий Новгород, 1999. – 54 с
2. Анисимов, П.Ф. Регионализация среднего профессионального образования (вопросы теории и практики) / П.Ф. Анисимов. Москва: Высшая школа, 2002.- 268 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/text/19154082.html>
3. Боголіб Т.М. Ринкова модель вищого навчального закладу: Монографія: - К.: «Міленіум», 2007 – 244с.
4. Болюбаш Я.Я. Вища освіта України: відеозвіт директора департаменту вищої освіти / Я.Я. Болюбаш // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz>
5. Буцька, О.Ю. Освітня діяльність вищих навчальних закладів та її фінансове забезпечення на регіональному рівні / О.Ю. Буцька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2009_4/159-165.pdf

6. Ватченко, О.Б. Теоретичне обґрунтування сутності терміну «регіон» / О.Б. Ватченко // Вісник ДДФА : Економічні науки. – 2009. – №1(21). – С. 48-52.
7. Дорогунцов, С.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.- кор. НАН України С.І. Дорогунцова. – Вид. 3-тє, без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 992 с.
8. Єрмакова, Т.Г. Необхідність та сутність регіоналізації освіти / Т.Г.Єрмакова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/grani/2011_2/S-25.pdf
9. Карбовська, Л. Методичні підходи щодо удосконалення механізму державного регулювання вищої освіти в Україні /Л. Карбовська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2012_1/1karbovs.pdf
10. Козарь, Т.П. Реформування системи державного стимулювання науково-освітнього розвитку України /Т.П. Козарь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/du/2009_3/files/DU309_40.pdf
11. Коровайченко, Ю. Вступні кампанії у нас організовані, прозорі й демократичні/ Ю.Коровайченко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/news/31000/>
12. Лагутін, В. Регіоналізація вищої освіти в Україні : проблеми і суперечності / В. Лагутін // Вища школа. – 2001. – № 1. – С. 18–25.
13. Мещанінов, О. Чинники реформування регіональної системи вищої освіти / О.Мещанінов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npo/2001_1/Meshchaninov.pdf
14. Панченко, І. До питання про проблеми регіонального розвитку вищої освіти / І. Панченко // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С. 38–42.
15. Петровичев В.М. Региональное образование: организация, управление развитием / В.М. Петровичев. – Тула, 1994. – 288 с.
16. Тарасова, О.В. Вплив міжнародних організацій на світову регіоналізацію вищої освіти / О.В. Тарасова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpnarv_ppn/2011_58/11tovrvo.pdf
17. Тягушева, О.Г. Державне управління фінансового забезпечення розвитку освітньої системи України / О.Г Тягушева // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/du/2009_3/files/DU309_49.pdf
18. Шендрік, В.І. Звіт про результати аудитів ефективності використання коштів державного бюджету України на підготовку кадрів з вищою освітою та підвищення кваліфікації за галузевою ознакою / В.І. Шендрік, Г.А. Шах. К.: Рахункова палата України, 2011.